

شناخت قرآنی رسول اکرم (ص)

بخش اول

استاد محمد حسین غلامی

گروه معارف اسلامی

چکیده:

قرآن کریم طی ۲۳ سال بر رسول اکرم محمد بن عبدالله (ص) نازل می‌شد، و گزاره‌های قرآن درباره خود پیامبر(ص) مستندترین خبرها و توصیفها بوده است. نگارنده در این مقاله با کاوش در لابلای قرآن، و با تکیه بر آن آیات بیّنات شخصیت رسول اکرم (ص) را در ابعاد گوناگون آن بتصویر کشیده است. و تنها منبع و مأخذ وی در اینجا قرآن کریم بوده است.

مقدمه:

شخصیت والای رسول اکرم را شئوون «نتبوت، قضاوت و حکومت» است. و همچنین دارای جامعترین «ظرفیت انسانی» و انسان کاملی است که تمام صفحات جلال و جمال الهی در ایشان متجلی شده است؛ و واسطه بین خداوند متعال و جهان امکانی که سایر آفریده‌های آفریدگار، وام دار هستی آن حضرت می‌باشند و شخصیت وجودی ایشان در مراتب «نوری» و «روحی» و «جسمانی» تحقق یافته است.

با «معرفت جمالیه» و «معرفت جلالیه» می‌توان با برخی از آفاق وجودی‌اش آشنا شد آنهم به میزان میسور و با تکیه بر سعی و تلاش، و از نظر «تاریخ و علم» انسانی است که هزاران صفحه از برگهای زرین تاریخ، کلام و فلسفه، عرفان و اخلاق و علوم اجتماعی و سیاسی، و سالهای متمادی از وقت اندیشمندان و متفکران را جهت تفکر و اندیشه درباره خویشتن و آثار و برکات کتاب و زینش به خود اختصاص داده است. ولی با این همه، در این روزگار برای «انسان عصری» ضروری است که تأملی از سر تحقیق و تدبّر در شخصیت و «شناخت قرآنی» که آن حضرت بنماید و با یافتن رابطه عمیق بین «قرآن کریم» و «رسول اکرم(ص)» که همان رابطه کتاب تدوینی و کتاب تکوینی است به حضور معنوی نیکوترین نمونه انسانی که خداوند او را همچون خورشیدی فروزان بر فراز قله انسانیت قرار داده است پی ببرد، و با بهره‌مندی معنوی و هدایت از ایشان در ابعاد مختلف زندگی به حیات خویش معنی ببخشید. چرا که انسان عصری در بحران هویت انسانی به سر می‌برد، و برای نجات از امواج سهمگین این بحران به یقین نیازمند معرفتی عمیق و همه جانبه نسبت به جامعترین انسان

کامل قرآن است. شناخت قرآنی هم، معرفتی است محصول از تأمل و تدبّر در آیات قرآن که پیرامون رسول اکرم (ص) نازل شده‌اند.

تأملی با عقل بشری و دریافتی با فهم عرفی از آیات الهی، و همچنین تقریر و ترسیم شخصیتی از رسول اکرم (ص) جهت پیروی و تأسی انسان امروز با توجه به حدیث آرزومندی انسان. و دیگر از آثار شناخت قرآنی دست یافتن به معیارهای اصیل و صحیح جهت معرفی شخصیت رسول اکرم (ص) و پاسخ دادن به شبهات و پرسشهایی است در تاریخ، کلام، فلسفه، اخلاق، عرفان و علوم اجتماعی و سیاسی، که احیاناً پیرامون رسول اکرم (ص) مطرح می‌شوند. شیوه این مطالعه و تحقیق استخراج و تنظیم موضوعی آیات قرآن و مقابله و مقایسه آیات با یکدیگر و تعیین اصول کلی در بخش معرفتی، و تبیین موضوعات فرعی در حوزه عمل و شناختن راهکارهای عملی از شناخت قرآنی رسول اکرم (ص) است.

* نام و اوصاف پیامبر (ص) در قرآن کریم

نام مبارک «محمّد» در قرآن کریم در چند آیه آمده است از جمله:

- ۱- «وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ، أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يضرَّ اللهَ شيئاً وسيجزي الله الشاكرين». (آل عمران / ۱۴۴)
- ترجمه: «و محمد جز پیامبری نیست که پیش از او هم پیامبرانی بوده‌اند، آیا اگر او بمیرد یا کشته شود از پیروی او و عقیده خود باز می‌گردید؟ و هر کس که از عقیده خود بازگردد بداند که هرگز به خداوند زبانی نمی‌رساند بزودی خداوند سپاسگزاران را پاداش دهد.»
- ۲- «مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اباً أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَ كَانَ اللَّهُ وَ بَكَلٍ شَيْئٍ عَلِيمًا». (احزاب / ۴۰)

ترجمه: «محمد هرگز پدر هیچ یک از مردان شما نبوده است بلکه پیامبر خدا و خاتم پیامبران است، و خداوند به هر چیزی داناست.»

- ۳- «وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ آمَنُوا بِمَا نَزَلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَ اصْلَحَ بِهِمْ». (محمد / ۳)

ترجمه: «و کسانی که ایمان آوردند و کارهای شایسته کردند و به آنچه بر محمد فرو فرستاده شده حق است و از جانب پروردگارشان است باور داشتند، گناهانشان را زدود و کار و بار ایشان را به صلاح آورد.»

- ۴- «محمد رسول الله والذین معه اشداء علی الکفار رحماء بینهم تزیهم رکعاً سجداً یبتغون فضلاً

من الله ورضوانا سيماهم في وجوههم من اثر السجود ذلك مثلهم في التوراة و مثلهم في الانجيل كزرع اخرج شطئه فأزره فاستغلظ فاستوى على سرقه .يجب الزراع ليغيظ بهم الكفار وعدالله الذين امنوا و عملوا الصالحات منهم مغفرة و اجراعظيما». (فتح / ۲۹)

ترجمه: «محمد پیامبر الهی است و کسانی که با او هستند بر کافران سختگیر و با خودشان مهربانند، آنان را راکع و ساجدینی که در طلب بخشش و خشنودی خداوند، نشانه آنان در چهره‌هاشان از اثر سجود آشکار است و این است توصیف آنان در تورات و توصیف آنان در انجیل، همانند نهالی که جوانه‌اش را بر آورد و آن را نیرومند سازد و ستبرگ ردد و برساقه‌هایش بایستد، و کشاورزان را شاد و شگفت زده سازد تا از دیدن ایشان کافران را به خشم آورد، خداوند به کسانی از ایشان که ایمان آورده‌اند و کارهی شایسته کرده‌اند، آمرزش و پاداشی بزرگ وعده داده است».

• بیان: در آیات چهارگانه که نام مبارک «محمد» آورده شده است چند اصل معارفی بکار رفته است:

۱- بیان معرفی از توحید و بعضی از صفات خداوندی که عمیق‌ترین رابطه بین این آیات را می‌رساند که این اصل در حوزه اعتقادی موجب توجه به مسئله «خدا محوری» در سلسله مباحث «اعتقادات قرآنی» است.

۲- وصف و آوردن توصیف پیامبر با کلمه «رسول» و «رسول الله» و «خاتم النبیین» و کسی که بر او «وحی» نازل می‌شود.

۳- ذکر عنصر ایمان و عمل صالح و بیان آثار ایمان و عمل صالح.

۴- یاد آوری رسولان و انبیاء گذشته و ارتباط پیامبر(ص) با آنان بعنوان رسولی از رسولان قبلی و خاتم انبیاء.

۵- هر چهار آیه پیرامون پیروان پیامبر(ص) و وصف و معرفی و تعیین نمودن تکالیفی است بر عهده مؤمنین و آوردن نشانه‌های مؤمنان به پیامبر(ص) و بیان تمثیلی که از ایشان در کتابهای آسمانی تورات و انجیل آمده است.

آنچه که در پایان می‌توان به برکت نام «محمد» در آیات چهارگانه بعنوان وظایف دینی مطرح نمود جهت یافتن هدایت قرآنی از «اسوه حسنه» عبارتند از: ایمان به خداوند و پیامبر و پیامبران گذشته، انجام عمل صالح، ثبات قدم و پایداری بر اصول اعتقادی و ایمانی پیامبر(ص) در زمان عدم حضور جسمانی ایشان، سختگیری بر کافران و مهربانی با مؤمنان، عبادت و بندگی خداوند جهت طلب بخشش و خشنودی او و قرآن کریم برای پیامبر نام مبارک احمد و اوصافی از قبیل بشیر و نذیر،

امام المتقین، داعی اللّٰه، شهید، بالمؤمنین رؤف و رحیم... آمده است که هر یک از این اوصاف خود بیانگر جلوه‌هایی از شخصیت وجودی ایشان می‌باشد.

* شخصیت پیامبر اکرم (ص):

از دیگر موضوعاتی که در آیات قرآن پیرامون پیامبر (ص) آمده است شخصیت رسول اکرم (ص) بعنوان انسان کامل و «اسوه حسنه» که نقش مؤثر و به سزایی در تکوین شخصیت مسلمانان دارد. از جمله آیات زیر:

۱- «فیما رحمة من الله لنت لهم و لو كنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حولک فاعف عنهم و استغفر لهم و شاورهم فی الأمر فاذا عزمت فتوکل علی الله ان الله یحب المتوکلین». (آل عمران/ ۱۵۹)
ترجمه: «به لطف و رحمت الهی با آنان نرم‌خویی کردی و اگر در شتخومی سخت دل بودی بی شک از پیرامون تو پراکنده می‌شدند، پس از ایشان در گذر و برایشان آمرزش بخواه و در (این) کار با آنان مشورت کن و چون عزمت را جزم کردی به خداوند توکل کن که خداوند اهل توکل را دوست دارد.»
۲- «لقد جاءکم رسول من انفسکم عزیز علیہ ما عنتم حرص علیکم بالمؤمنین روف رحیم». (توبه/ ۱۲۸)

ترجمه: «به راستی که پیامبری از میان خودتان به سوی شما آمده است که هر رنجی که شما می‌برید برای او گران می‌آید و سخت هواخواه شماست و به مؤمنان رؤف و مهربان است.»

۳- «قل انما انا بشر مثلکم یوحی الی انما الهکم اله واحد فاستقیمو الیه و استغفروه و ویل للمشرکین». (فصلت/ ۶)

ترجمه: «بگو جز این نیست که من بشری مانند شما هستم (با این تفاوت) که به من وحی می‌شود که خدای شما یگانه است، در کار او راست و درست باشید و از او آمرزش بخواهید، و وای بر مشرکان.»

۴- «فلذاک فادع و استقم كما امرت و لاتتبع اهواءهم و قل امنت بما انزل الله من کتاب و أمرت لأعدّل بینکم الله ربنا و ربکم لنا اعمالنا و لکم اعمالکم لاجتة بیننا و بینکم الله یجمع بیننا و الیه المضیر». (شوری/ ۱۵)

ترجمه: «پس برای این (امر)، دعوت کن، و چنانچه دستور یافته‌ای پایداری کن، و از هوی و هوس آنان پیروی مکن، و بگو به هر کتابی که خداوند فرو فرستاده است ایمان آورده‌ام، و دستور یافته‌ام که در میان شما دادگری کنم، خداوند پروردگار ما و پروردگار شماست، کار و کردار ما از آن

ماست و کار و کردار شما از آن شماست در میان ما و شما گفتگویی نیست، خداوند ما و شما را [برای داوری] گرد می‌آورد و سب و سرانجام به سوی اوست».

۵- «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا». (احزاب/۲۱)

ترجمه: براستی که برای شما و برای کسی که به خداوند و روز باز پسین امید [و ایمان] دارد و خداوند را بسیار زیاد می‌کند، در پیامبر خدا، مشن نیکی هست».

بیان: در این آیات آنچنان که گذشت شخصیت رسول اکرم حتی به گونه‌ای ترسیم شده است که دارای کارآمدترین نمونه عملی و سرمشقی نیکو برای پیروان ایشان می‌باشد.

اصولی کلی بحث عبارتند از:

۱- مدارا و نرم‌خویی در راه هدایت مخالفین و درشتخو نبودن که مایه پراکنده شدن مخاطبان می‌شود. محققاً این مدارا و نرم‌خویی برگرفته از لطف و رحمت خداوندی است که در رسول خلاصه تجلی یافته و بواسطه ایشان به سوی مؤمنان و هدایت شدگان جاری میشود.

۲- گذشت و آموزش خواهی از خداوند در مقابل خطاها و لغزشهای مخاطبین.

۳- مشورت نمودن با پیروان و استفاده از رأی و نظر و مشورت آنان.

۴- وکیل گرفتن خداوند بعد از تعمیم و عزم را جزم کردن و انجام عمل با تکیه و اعتماد بر خداوند.

۵- مهربانی و رأفت داشتن نسبت به مؤمنین، تحمل رنج و زحمت در راستای هدایت دیگران، هواخواه و طرفدار و پشتیبان مؤمنین بودن.

۶- در کار خداوندی (در انجام دادن وظیفه‌هایی که خداوند برعهده مؤمنین گذاشته است) راستی و درستی پیشه نمودن (صداقت و اخلاص داشتن) و آمرزش خواهی از خداوند که موجب بهره‌مندی از غفران و رحمت خداوند است.

۷- پایداری نمودن در عمل به دستورات خداوند و از هوی و هوس مشرکان و کافران پیروی ننمودن.

۸- ایمان داشتن به کتابهای آسمانی گذشته و عمل به عدل و دادگری نمودن.

۹- توجه نمودن به پروردگار و انجام عمل صالح و معاد باوری و در نظر داشتن سیر و حرکت به سوی خداوند.

۱۰- معرفی رسول... که بعنوان «سرمشق نیکو» از نظر اعتقادی، اخلاقی و رفتاری در جنبه‌های

فردی و اجتماعی برای کسانی که به خدا و روز باز پسین امید و ایمان دارند. اصول فوق برگرفته از آیاتی است که در آنها شخصیت رسول اکرم که به توصیف آمده و دارای محتوایی عمیق و پایدار جهت سامان بخشیدن به حیات انسانی است. حیاتی که پیوسته در مراحل مختلف جهان امکانی جریان دارد. عمل به این دستورات موجب سازندگی انسان قرآنی و جامعه قرآنی می‌شود.

أَجْمَوِ الْعَرَبِيَّةَ ثَلَاثًا:

لِللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ، وَلِأَنَّ الْقُرْآنَ نَزَلَ

بِالْعَرَبِيَّةِ، وَلِأَنَّ لِسَانَ أَهْلِ الْحِجْزِ

عَرَبِيٌّ

(حدیث شریف)